

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Språk- och kultursensitivitet hos blivande lärare – en hermeneutisk och socialsemiotisk analys av lärarstuderandes yttranden

Grüters, Ruth; Björklund, Mikaela; Lundell, Sofie; Heilä-Ylikallio, Ria

Published in:
Finsk Tidskrift

Published: 01/10/2023

Document Version
Accepted author manuscript

Document License
Publisher rights policy

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Grüters, R., Björklund, M., Lundell, S., & Heilä-Ylikallio, R. (2023). Språk- och kultursensitivitet hos blivande lärare – en hermeneutisk och socialsemiotisk analys av lärarstuderandes yttranden. *Finsk Tidskrift*, (5), 9–30. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202402147124>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Kollegialt granskade artiklar

🗨 Språk- och kultursensitivitet hos blivande lärare – en hermeneutisk och socialsemiotisk analys av lärarstuderandes yttranden

*Ruth Grüters, Mikaela Björklund,
Sofie Lundell, Ria Heilä-Ylikallio*

Bakgrund, kontext och syfte

Ett av Finlands största problem inför framtiden är den låga nativiteten (Aro et al. 2020). Bland annat därför är det välkommet att via forskning beskriva förutsättningar hos olika yrkesgrupper och samhällsaktörer att inkludera personer med olika språk och kulturer i den dagliga verksamheten. Lärare är en sådan yrkesgrupp och i den här artikeln riktas intresset mot språk- och kultursensitivitet hos lärarstuderande inom svenskspråkig lärarutbildning i Finland. På så sätt fås en glimt av framtidens resiliens i de skolor där dessa lärarstuderande antas vara verksamma om några år, det vill säga

kapaciteten att skapa språk- och kultursensitiva samt inkluderande lärmiljöer för elevpopulationer som präglas av en allt större mångfald.

Att undervisa i flerkulturella klassrum kräver pedagogisk och didaktisk kompetens, grundad på språk- och kultursensitivitet, som tar hänsyn till elevers varierande bakgrunder. Språklig och kulturell mångfald bland elever lägger ett stort ansvar på lärarutbildningen. Lärarstuderande ska beredas för att undervisa i flerkulturella klassrum och behöver således enligt Europeiska kommissionens rapport om mångfald i undervisning (2017, 20) förhålla sig empatiskt och reflexivt till sina egna övertygelser samt kulturella och socioekonomiska olikheter. Det här karaktäriserar föreliggande studies kärna nog så träffande: att diskutera hur lärarstuderande reflekterar över egna attityder till och möten med andra kulturer.

Finland är en intressant kontext för en studie om språk- och kultursensitivitet i skola och lärarutbildning. Landet är konstitutionellt tvåspråkigt (finska, svenska), med några nationella minoritetsspråk (samiska språk, romani, karelska, finskt och finlandssvenskt teckenspråk) och ett flertal dialekter inom språkgrupperna (Björklund et.al. 2013). Detta återspeglas också i de svenskspråkiga grundskolorna i Finland, där andelen elever med både svenska och finska som hemspråk i medeltal utgör ungefär 50 % dryga 40 % talar enbart svenska hemma, en liten andel på ca 5 % talar enbart finska hemma och den återstående lilla andelen talar något annat språk än de inhemska (se till exempel Hellgren et.al. 2019). Trots det betraktas Finland ofta som ett språkligt och kulturellt mycket homogent land, eftersom andelen immigranter är låg i jämförelse med till exempel Sverige. Med utgångspunkt i denna paradox om förment homogenitet och faktisk diversitet, som dock skiljer sig från mönstren i de övriga nordiska länderna, blir det av betydelse att fråga hur lärare och lärarstuderande tar sig an frågor kring flerspråkighet, mångfald samt språk- och kultursensitivitet (Björklund et.al. 2013). Tidigare studier har indikerat att finländska lärares inställning till flerspråkighet generellt är positiv, men att beredskapen för språk- och kultursensitiv undervisning varierar (till exempel Alisaari 2019; Alisaari & Heikkola 2020).

Den utbildningspolitiska bakgrunden för studien utgörs av de gällande nationella läroplansgrunderna för den grundläggande utbildningen i Finland (GLGU 2014), som ställer högre krav på lärares språk- och kultursensitivitet än tidigare läroplansgrunder. Björklund och Björklund (2021) visar att den språkliga och kulturella dimensionen lyfts fram både som ett egenvärde och som en självklar komponent i synen på lärande. Målet anges vara ”att lära eleverna att värdesätta olika språk och kulturer samt att främja två- och flerspråkighet” (GLGU 2014, 88). Behovet av ny kunskap om språk- och kultursensitivitet har resulterat i ett flertal nationella spetsprojekt, vars syften varit att stöda språk- och kultursensitivitet bland lärare och lärarutbildare (DivED¹, KuKaS²) samt utveckla undervisningsmaterial som i en högre utsträckning stöder språklig och kulturell mångfald (O.LIKA³, KuTiMat⁴). Lärarutbildare har också identifierat flera möjliga utvecklingsområden inom sina respektive utbildningsprogram (Hellgren et.al. 2019, 151–156). Utgående från den här specifika kontexten kan vår studie utgöra ett bidrag till den internationella diskussionen om språklig och kulturell mångfald i lärarutbildning.

Syftet med vår studie är att beskriva och tolka hur lärarstuderande formulerar sig om språk- och kultursensitivitet. Vi granskar syftet via två forskningsfrågor:

1. Hur positionerar sig lärarstuderande till språk- och kultursensitiv undervisning?
2. Hur formulerar sig lärarstuderande om språk- och kultursensitivitet?

1 DivED (Diversity in Education) var ett spetsprojekt finansierat av utbildnings- och kulturministeriet i Finland under åren 2017–2020. Syftet med projektet var att utveckla en språk- och kulturmedveten praxis i lärarskap och lärarutbildning.

2 KuKaS (Kulttuuri- ja katsomussensitiivistä opetusta ja ohjausta kehittämissä) var ett projekt vid Helsingfors Universitet med syftet att se kulturell diversitet som ett komplext fenomen och bidra till en bättre integration av studerande.

3 O.LIKA - Styrka i mångfald, är en webbplats med fritt tillgängligt undervisningsmaterial kring temat kulturell mångfald. Utbildningsstyrelsens specialunderstöd står som finansierare och syftet är att utveckla kompetens om kulturell mångfald i den grundläggande utbildningen.

4 KuTiMat (Kulttuuritietoiset materiaalit osaksi koulun arkea) är ett projekt finansierat av Utbildningsstyrelsen med syftet att främja kulturmedveten undervisning, skolkultur och lärarutbildning.

Den första frågan placerar studien i hermeneutiken (Gadamer 1990) genom att undersöka och tolka de studerandes förståelsehorisont som blivande lärare i ett språk- och kultursensitivt klassrum. Den andra frågan diskuterar lärarstuderandes konkreta formuleringar om språk- och kultursensitivitet med hjälp av den funktionella grammatiken (Halliday 1994). Som analysverktyg synliggör och konkretiserar den funktionella textanalysen de studerandes erfarenheter av en kurshelhet och är samtidigt en nödvändig etapp i etableringen av det som Ricœur (2001, 76) betecknar som den hermeneutiska bågen. Analysen av textens tecken och strukturer utgör den ena bågspelaren i förståelseprocessen, medan den andra bågspelaren bildas av den fördjupande tolkningsprocessen. Därmed representerar beskrivningen av de studerandes förståelsehorisonter spännvidden mellan den hermeneutiska och den socialsemiotiska analysen.

Tidigare forskning

Internationella studier med fokus på flerkulturalitet i lärarutbildningen, språk- och kultursensitivitet samt kompetens om kulturmöten hos lärarstuderande tar fasta på attityder och hur utbildningen har förberett de studerande för arbete i mångkulturella miljöer. Därtill föreslås olika modeller för att utveckla en god beredskap och konstruktiva förhållningssätt bland blivande och i tjänst varande lärare (se till exempel Barry & Lechner 1995; Martin & Dagostino-Kalniz 2015; Mergler et.al. 2016). Även om studierna varierar i tid och kontext och har olika syften och metoder går det att iakttä ett relativt tydligt mönster i att det över lag förekommer en positiv grundinställning till mångfald i termer av språk och kulturer bland såväl finländska som utländska lärarstuderande (till exempel Llompart et al. 2023; Karpava et.al. 2023). Det tycks också finnas en viss tveksamhet till om lärarutbildningen ger den beredskap lärare behöver i arbetsvardagen och olika typer av kursupplägg föreslås för att stärka lärares förhållningssätt och kompetens inom det flerkulturella området. Det som konsekvent lyfts fram är behovet av mer långsiktiga eller kontinuerliga utbildnings- eller fortbildningssatsningar (till exempel Mergler et.al. 2016), behovet

av lärarutbildare som visar modell på kulturell kompetens i det flerkulturella klassrummet (Keengwe 2010) och behovet av att erbjuda lärarstudierande möjlighet att uppleva och öva i situationer med flera minoritetsspråk och olika kulturer representerade (Llompart et al. 2023; jämför Björklund & Björkgren 2016). Alasuutari och Jokikokko (2010) poängterar dessutom vikten av signifikanta andra och ”lärande genom dialog och konflikter skapade av känslomässigt starka upplevelser” (ibid, 27, egen översättning).

Flera forskare med inriktning på det flerspråkiga och -kulturella klassrummet talar för behovet av mer djupgående forskning och systematiskt utvecklingsarbete med fokus på språkligt ansvarsfull pedagogik och språk- och kultursensitivitet hos (blivande) lärare (Acquah & Commins 2017; Alisaari & Heikkola 2020; Hahl & Löfström 2016; Hellgren et.al. 2019). Bland de studier som tangerar språk- och kultursensitivitet med fokus på lärarutbildning i Finland kan nämnas Acquah och Commins’ (2013; 2017) undersökningar om lärarstudierandes attityder till och upplevelser av att undervisa i mångkulturella situationer. Också Kimanen, Alisaari och Kallioniemis (2019) studie kring lärarstudierande och lärares upplevda kompetens att undervisa i flerkulturella klassrum är relevant för vår studie. Resultaten visar att kurserna som erbjudits i studierna har utvecklat studierandes attityder till och beredskap för en språk- och kultursensitiv pedagogik. Till skillnad från ovan nämnda studier, som över lag granskar längre hunna lärarstudierande, vill vi undersöka hur studierande i början av sina pedagogiska studier formulerar och positionerar sig om språk- och kultursensitivitet efter en grundläggande introducerande kurs.

Som tillägg till vetenskapliga studier kan vi identifiera ett paradigmskifte i policydokument. I den gemensamma europeiska referensramen för språk (Council of Europe 2020) presenteras en ny syn på den lärande individen, både i kursplanering och undervisning genom att främja elevengagemang och autonomi. I rapporten om flerspråkig och interkulturell utbildning betonas den interkulturella aspekten i mötet med ”cultural otherness” (Council of Europe 2016, 12). Det här paradigmskiftet kan till viss del återfinnas i den kurshelhet som utgör underlag för vår studie.

Material och metod

Datainsamlingen i den här studien är kopplad till det nationella DivEd-spetsprojektet (2017–2020) som vid Åbo Akademis lärarutbildning lade fokus på att ytterligare stärka ett befintligt kursupplägg med inriktning på kultur och identitet. Den ifrågavarande kursen har utvecklats i kollegialt samarbete alltsedan millennieskiftet och antagit lite olika former och fokus beroende på den aktuella forskning som bedrivits bland lärarutbildarna och de förändrade läroplansgrunderna. Kursen genomförs i huvudsak under en vårtermin i början av studierna genom gästföreläsningar, studiebesök och olika kursaktiviteter (Gullberg et.al 2017).

Det empiriska materialet består av skriftliga kursreflektioner med fokus på kultur och identitet av en kohort förstaårsstuderande med klasslärarinriktning och andraårsstuderande med speciallärarinriktning (N=49). Kursdeltagarna valde själva om de önskade överläta sina svar för forskningsändamål genom att skriftligt ge sitt medgivande i kursreflektionen. Endast svar från de studerande som uttryckligen gav tillåtelse har ingått i analysen. All forskning som bedrivs vid Åbo Akademi följer etiska överenskommelser om god vetenskaplig praxis. Deltagandet är frivilligt och informanterna kan när som helst avbryta sin medverkan i datainsamlingen. Informanternas identitet avslöjas inte, trots att kännedom om lärarutbildningsenheten ges.

Materialet och de olika analyskedena har förvarats bakom lösenord på Åbo Akademis server och forskarnas lokala hårddiskar. Datamaterialet har samlats in via lärplattformen Moodle och överförs i anonymiserat och analyserbart textformat av kursläraren som är en av forskarna i den här studiens forskargrupp. Övriga forskare har således arbetat med ett anonymiserat datamaterial. Datamaterialet är representativt för en särskild grupp vid en särskild tidpunkt (jämför Flyvbjerg 2010), men resultaten kan vara relevanta för kunskapsvecklingen också vid andra lärarutbildningar nationellt och internationellt.

Studiens material består av de studerandes svar på fem öppna frågeställningar kopplade till de olika språk- och kulturrelaterade aspekter som belysts under kurshelheten:

1. Nämn kort dina två viktigaste insikter om kulturmöten.
2. Vi har velat erbjuda er några gränsöverskridande möten. Berätta kort om ett av dessa och motivera varför du upplevde det som gränsöverskridande.
3. Nämn vilka olika typer av fiktion har du mött under kursen och reflektera över vilken av dessa du tyckte var mest utmanande som blivande lärare. Ange varför.
4. Berätta kort om dina viktigaste insikter om hur elevens kultur och identitet bör beaktas i undervisningen.
5. Redogör kort för vilket mervärde du anser att ämnesövergripande och helhetsskapande undervisning kan ha för förståelsen av kultur och identitet.

Frågorna besvarades i ett digitalt formulär med avgränsade svarsfält. Vårt studieobjekt är således strängt taget inte en enhetlig text skapad av en avsändare till en mottagare, utan de studerandes svar på frågor som ställts av de kursansvariga efter avslutad kurs. Det är dessa yttranden som studeras för att komma åt de studerandes perspektiv på språklig och kulturell sensitivitet. I enstaka fall diskuteras också frågorna som ställdes till de studerande för att visa dynamiken mellan igångsättaren (kursansvarigas uppmaning) och responsen (studerandes redogörelse).

Forskarna i den här studien har vinnlagt sig om att hantera materialet med största möjliga känslighet för att avtäcka mönster som finns i de studerandes formuleringar. Denna känslighet syns i sammansättningen av forskargruppen. Gruppen består av fyra forskare som tillför olika perspektiv i analysarbetet. Björklund är verksam lärare på den aktuella kursen och har direkt närhet till studerandena och datainsamlingen, Heilä-Ylikallio har ett bredare ansvar för hela utbildningsprogrammet, Lundell är en längre hunnen lärarstuderande som själv har avlagt motsvarande kurs för några år sedan och Grüters bidrar med en erfaren forskarblick utifrån. Vår avsikt är inte att göra parallella analyser, utan snarare att fördjupa förståelse genom att arbeta i flera lager.

Forskargruppens analysarbete har skett transparent i cirklar genom kvalitativ innehållsanalys som är en lämplig metod för att klassificera och identifiera olika mönster i insamlade data (Berg & Lune 2012; Hsieh & Shannon 2005). Samtliga forskare har läst råmaterialet och fört öppna diskussioner om hur en systematisk analys och efterföljande tolkning och kunskapsproduktion på bästa möjliga sätt kunde ske. En första analys gjordes med syftet att förstå lärarstuderandes språk- och kultursensitivitet bättre (Hsieh & Shannon 2005; Berg & Lune 2012). De teman som kunde avtäckas låg snuddande nära frågeställningarna som ställts i enkäten, varpå forskarna beslöt att ta ett annat angreppssätt för en djupare analys. I stället prövades den funktionella grammatiska analysen enligt Halliday, vilket möjliggjorde analys med hjälp av socialemiotiskt metaspråk (Halliday 1994; Halliday & Matthiessen 2014). Analysarbetet fullföljdes enligt Hallidays funktionella grammatik och vävdes samman med en hermeneutisk strävan till förståelse. Forskarna har systematiskt synliggjort och diskuterat varje skede i analysprocessen, vilket garanterar undersökningens trovärdighet och tillförlitlighet.

Vår förståelse av projektet påverkar den metodologiska och analytiska ingången i materialet, eftersom forskare analyserar data "with an informed but, nonetheless, strong bias" (Hsieh & Shannon 2005, 1283). Däremot ser vi det som en styrka att definiera vår förståelsehorisont gentemot de studerandes med hjälp av en gemensam nämnare – språket. I analysen av materialet strävar vi efter att med hjälp av Hallidays funktionella grammatik konkretisera de studerandes reflektioner i en hermeneutisk kontext. Den metodologiska utmaningen att få tag i de studerandes förståelse har vi valt att lösa genom att analysera formuleringarna genom en kombination av funktionell textanalys och hermeneutisk läsning och synliggöra processen explicit för läsaren. Därför återges anonymiserade citat längre fram i samband med analysen och tolkningen. Före det förankrar vi studien teoretiskt och metodologiskt.

Teoretisk och metodologisk positionering

Studien placerar sig i det sociokulturella fältet som är förankrat i Vygotskys tänkande om samspel med omgivning och synen på lärande som en social företeelse. I den bemärkelsen är kunskap och språket som kunskapen kommer till uttryck genom alltid beroende av en historisk och kulturell kontext (Dysthe 2001, 36). Denna studies material är yttranden (språk) om språk och kulturell sensitivitet (kunskap) framlagda i en konkret kontext (kursutvärdering inom en grundläggande kurshelhet). För att undersöka hur de studerandes perspektiv framträder i materialet utnyttjar studien hermeneutiken, främst Gadamer, både metodologiskt och teoretiskt. Hans teoretiska begrepp kopplas till Hallidays teori om meningsskapande. De teoretiska ramarna är således avgörande för metoden, som kombinerar det hermeneutiska och det socialsemiotiska spåret i analysen.

Hermeneutiken, så som den framstår i Gadamers *Wahrheit und Methode* (1990), kan ge oss flera lämpliga begrepp för att förstå materialet i den föreliggande studien. Positionerings- och horisontbegreppet kan knytas till det hermeneutiska utgångsläget som de studerande befann sig i då de blev ombedda att se tillbaka på kurshelheten och ta ställning till frågorna i undersökningen. Retrospektiviteten på kurshelheten kan således betecknas som de studerandes reflektioner över sina egna erfarenheter i möte med gränsöverskridande upplevelser – *horisontbevarande* eller *horisontutvidgande* perspektiv – och därmed ge ny erfarenhet och kunskap. Med horisontbevarande avser vi de studerandes språkliga uttryck som innehåller generaliseringar och allmänt accepterade attityder, medan vi ser de studerandes yttranden om utmaningar som horisontutvidgande.

Det hermeneutiska samtalet som utspelar sig som ett samspel mellan fråga och svar, kan emellertid inte förbise ett annat viktigt begrepp – textens intentionalitet (Tønnesson 2004, 81). När intentionalitet förankras i texten undgår forskaren att hamna i den psykologiserande fällan där man försöker göra den empiriska avsändarens och mottagarens intention till föremål för analysen. I vårt material innebär det här att i det ögonblick de studerande svarar på frågorna i undersökningen börjar yttrandena semantiskt

leva sina egna liv. Således kan vi med Derridas (1982) insikt i bak-huvudet konstatera att yttrande och mening aldrig sammanfaller helt, men det är ändå möjligt att bedöma och kartlägga spår av mening i yttranden. I detta avseende använder vi nyckelbegreppen förförståelse, fördom och förväntningshorisont som teoretisk och analytisk katalysator. Vi har alltid med oss tidigare erfarenheter, uppfattningar och upplevelser i en förståelseprocess – detta är vår förförståelse. Centralt här är enligt Gadamer (1990, 314) våra fördomar som villkor för förståelse. Närmare bestämt fördomar som möjliggör att lärarstuderande reflekterar över utmaningar och träder in i den hermeneutiska cirkeln som beskriver på vilket sätt förståelsen förflyttar sig mellan del och helhet (Gadamer 1990, 331).

De konkreta formuleringarna relaterade till språk- och kultursensitivitet inbjuder till en socialsemiotisk ingång inspirerad av Hallidays funktionella grammatik och kompletterar och utvidgar en tillämpad hermeneutik (Halliday 1994; Halliday & Matthiessen 2014). Här vill vi kort presentera centrala begrepp i den funktionella grammatiken som vi har använt i analysen för att förstå de studerandes meningskonstruktioner eller – för att använda Gadammers begrepp – förståelsehorisonter.

Villkoren för Hallidays funktionella grammatik är att språket är en resurs för att skapa mening när människor samverkar (Halliday & Matthiessen 2014, 30). Allt språkbruk äger rum i en situationskontext som bidrar till att bestämma hur texten ser ut, både innehållsmässigt och grammatiskt. Därför har vi granskat hur språkets tre metafunktioner används för att förstå omgivningen (ideationell metafunktion), samspelet med andra (interpersonell metafunktion) och texten som en semantisk helhet (textuell metafunktion) (Halliday & Matthiessen 2014, 211). Den ideationella metafunktionen visar sig genom två processer, de relationella och de mentala, och konkretiseras ofta genom prepositionsfraser eller verbgrupper; den interpersonella metafunktionen representerar förhållande till och mellan deltagare och framträder på meningsnivå, genom val av modus och deltagarroller, medan den textuella metafunktionen realiserar genom informationsutveckling i en text, till exempel tema-rema-struktur och lexikala kedjor (Halliday 1994; Maagerø 1999, 61). Med tema-rema struktur avses här pendlingen mellan det ett yttrande handlar om, alltså tema, och

det som sägs om temat, alltså rema. Lexikala kedjor utgörs av kortare och längre sekvenser av ord. Vi har valt att luta oss mot både hermeneutiken och den funktionella grammatiken för att å ena sidan legitimera den textnära analysen av studiens material och för att å andra sidan kunna använda hermeneutikens begreppsapparat i diskussionen om de studerandes kunskapskapande och vår forskarposition. På så sätt visar det teoretiska ramverket likheter med Ricœurs tidigare nämnda hermeneutiska båge (Ricœur 2001, 76).

Analys och tolkning

I detta avsnitt presenterar och diskuterar vi på vilket sätt en hermeneutiskt inspirerad analys och en funktionell textanalys kan ge svar på följande forskningsfrågor: Hur positionerar sig lärarstuderande till språk- och kultursensitiv undervisning? och Hur formulerar sig lärarstuderande om språk- och kultursensitivitet?

Vår hermeneutiska läsning av ifrågasvarande formuleringar har rört sig mellan begreppen förståelsehorisont, förståelse och intentionalitet för att få grepp om hur de studerande positionerar sig till språk- och kultursensitiv undervisning och hur förståelsehorisonten avtecknas i enlighet med vår tidigare nämnda hypotes, antingen bevarande eller utvidgande.

Den bevarande förståelsehorisonten kännetecknas av yttranden som innehåller generella och okontroversiella uttryck: "Alla elever bör ses som den de är. Alla elever bör uppmuntras till att vara sig själva, oavsett kultur och andra aspekter som kan spela roll". Modala hjälpverb i kombination med pronomenet *alla* framhäver en normativ aspekt och bidrar till att förstärka förväntningen om ett harmoniskt och okontroversiellt klassrum där alla kan "vara sig själva". I svaren om ämnesövergripande undervisning visas det bevarande när de studerande lyfter fram sammanhanget och ämnesshelheter:

Genom ämnesövergripande undervisning får man med så mycket flera aspekter och det blir oftast roligare. Genom att eleverna förstår

mindre delar inom kultur och identitet så vartefter så börjad [*sic*] de också förstå sambandet och hur det fungerar som en större helhet.

I citatet skymtar vi dessutom den hermeneutiska cirkelrörelsen när den studerande beskriver på vilket sätt eleverna bekantar sig med mindre delar för att kunna förstå helheten. Samspelet mellan del och helhet nämns här som en harmonisk process och kopplar till den studerandes förväntningar på ämnesövergripande undervisning i en bevarande förståelsehorisont.

Å andra sidan utvidgas de studerandes förståelsehorisonter när de relaterar och överför sina personliga erfarenheter av språk- och kultursensitiv undervisning till elevernas perspektiv och lärarperspektivet. För eleverna innebär denna undervisning att de lättare kan ”koppla till sig själva och förstå att kultur och identitet hör ihop” och få ”nya tankesätt om världen runt dom”. De studerande utvidgar därtill sin förståelse genom att reflektera över utmaningar i ett flerkulturellt och flerspråkigt klassrum ur ett lärarperspektiv: ”det kan bli svårt att ta alla elever och de olika kulturer, traditioner osv i beaktande”. Exemplet visar att de studerande klarar av att identifiera vilket ansvar läraren har i flerkulturella undervisningssituationer.

Det kan vara krävande för lärarstuderande att gå utanför den egna bekvämlighetszonen och hantera sina egna fördomar för att kunna bedriva flerkulturell undervisning:

Jag tror att många saker kan kännas utmanande för lärare men ‘små’ eleverna känner sig tryggare i situationen och har ingenting mot olika kulturer. Vanligtvis vill barnen vara kompisar med alla andra. Jag tror att det är svåraste som lärare att glömma alla egna fördomar.

I de studerandes reflektioner kring utmaningar i sammanhanget nämns explicit begreppet *fördom* så som det ofta används i vardagligt tal – ett negativt laddat begrepp som fördömer någonting på förhand. Från en hermeneutisk synvinkel blir det tydligt att de studerande artikulerar sin förförståelse utgående från det de anser är lärarens utmaningar i ett flerkulturellt klassrum. I det här perspektivet fungerar fördomarna som möjligheter för förståelse:

När man pratar öppet om olika kulturer och deras sätt så minskar de även fördomar och rädslor över de kulturer och deras seder som man inte kanske är bekanta med. Förståelse av kultur och identitet minskar säkert även rasism som kan uppstå av rädsla.

Läraren måste alltså kunna artikulera den egna förförståelsen för att ge eleverna möjlighet att förstå olika kulturer.

Förutsättningen för både den bevarande och den utvidgade förståelsehorisonten är subjektets förmåga och vilja till att gå i dialog med uppdraget. Ur hermeneutiskt perspektiv kan studerande erkänna att de har nått gränsen för sin förståelsehorisont: "Förstår inte frågan". Att medge att frågan inte förstås är emellertid också ett uttryck för intention som refererar till ett inre sakförhållande.

Intentionen i studerandesvaren visar sig också i de studerandes strävan efter att beskriva nya erfarenheter i möte med kurshelhetens aktiviteter:

Den uppgift som för mig var mest tankeväckande var då man själv skulle sätta sig in i en flerspråkig miljö. Jag besökte Missionskyrkans flyktingcafé och lade då också märke till min egna osäkerhet i den religiösa samvaron då jag själv kände mig malplacerad. Denna känsla stöter säkert många på som möter Finlands kultur, det är inte bara språket som är en utmaning.

I citatet förmedlas osäkerheten med att delta i en religiöst eller kulturellt obekant miljö. Denna upplevelse av att känna sig obekvämlig liknas vid hur ens egen kultur kan uppfattas som utmanande för utomstående. Den intentionella potentialen i uttrycket begränsas inte bara till försöket att förmedla avsändarens osäkerhet, utan överför också känslan av att vara malplacerad i förhållande till andra som möter finländsk kultur. Därtill framkommer en överskridning eller utvidgning av den studerandes förståelsehorisont när hen reflekterar över den egna kulturen som främmande för andra. I redovisningen av konkreta gränsöverskridande möten ser vi alltså en tydlig positionering av studerandes uppfattning av sig själva som "vanlig finländare" och mer specifik i följande exempel: "Som 'vanlig finne' är det svårt att öppna upp för kvalitativa diskussioner om religion utan att det börjar handla om argumentation och konkurrens". Studerandesvaren visar medvetenhet om en egen ståndpunkt och hur den här positionen utmanas av "det andra"

så att de studerande upplever det som gränsöverskridande eller ”utanför min ‘comfort zone’”.

De studerandes hermeneutiska positionering utvecklas nedan genom en funktionell textanalys för att konkretisera och stärka den hermeneutiska bågen (Ricoeur 2001). Yttrandena om kulturmöten är genomgående positiva och kommer ofta till uttryck genom verb som indikerar liberala, toleranta och politiskt korrekta inställningar. I frågan om ”dina två viktigaste insikter om kulturmöten” kan vi identifiera relationella processer där de studerande beskriver kulturmöten med hjälp av metaforer: ”Kulturell mångfald är en rikedom”. Mentala processer träder fram i verbkonstruktioner som uttrycker tankeprocesser och känslprocesser: ”Man måste kunna acceptera andras synsätt och värderingar. Respektera den andres kultur. Att se på olika kulturer på et (sic!) mångsidigt sätt”. Exemplet visar att de studerande relaterar kulturmöten till någonting de anser vara viktigt och betydelsefullt i deras vardag. Sett till de mentala processerna kräver kulturmöten en positiv inställning (”acceptera, respektera”) och ett nyanserat synsätt.

De studerandes meningsuppbyggnader, val av modus och deltagarroller är delar av den interpersonella metafunktionen som informerar om det relationella i uttrycken. Studerandesvaren är påstående utformade som svar på frågeformulärets uppmaningar. En stor del av svaren saknar ett uttalat subjekt och är så kallade ellipser: ”Att uppskatta också andras utgångspunkter. Hur man lär sig bättre se saker ur andras perspektiv”. Subjektbortfallet i ellipserna är å ena sidan en följd av hur frågan ställdes, men i den funktionella grammatikens kontext kan man förstå dem som marginalisering av informanternas aktiva ställningstaganden. ”Att vara öppen för olikheter” blir närmast stående som ett allmängiltigt påstående och tonar ned de studerandes aktiva del i yttrandena. Denna marginalisering av subjektet visas också när de studerande använder det opersonliga pronomenet ”man” i kombination med modala hjälpverb som ”bör”: ”Vid kulturmöten bör man ta i beaktande att folk från olika kulturer har haft olika uppväxter och har således olika seder och värderingar”. Modala hjälpverb framhäver både den appellativa aspekten i uttrycken och understryker samtidigt att avsändaren (den studerande) är upptagen med att svara ”rätt”, det vill säga i enlighet med kurshelhetens innehåll.

Utöver modala hjälpverb är också modala adverbial indikatorer på avsändarens relation till det som blir sagt. Modala adverbial som "säkert, självklart, faktiskt, knappast, ofta, dagligen" uttrycker inte bara egna eller andra attityder, utan också känslor för det som sägs:

Kulturmöten är mycket vardagliga nuförtiden. Jag anser att vi stöter på olika kulturer dagligen även om vi inte är medvetna om det.

De modala formerna förstärker de studerandes uppfattningar av kulturmötenas betydelse som en del av deras vardag och kurshelheten har också bidragit till en medvetenhet om olika kulturer som en naturlig och vardaglig del i deras omgivning.

Överlag kommer ett asymmetriskt förhållande mellan deltagarrollerna till uttryck i svaren (Halliday & Matthiessen 2014, 135). Lärarutbildarna står bakom uppmaningarna som kräver ett svar från de studerande. Med beaktande av detta kan uttrycken förstås som "svar-på-uppgiften" i en klassisk undervisningskontext. Lärarutbildarna förväntar sig information och de studerande förväntas svara på frågor. Det är med andra ord ett hierarkiskt maktförhållande mellan deltagarna, som återspeglas i å ena sidan de elliptiska svaren, å andra sidan den breda användningen av det personliga pronomenet *man* tillsammans med modala hjälpverb.

Läroformuleringen om gränsöverskridande möten sticker ut med en förklarande och inbjudande meningsinledning: "Vi har velat erbjuda" före själva uppmaningen: "berätta". Meningen inleds med det personliga pronomenet *vi* som har reella referenter i den yttre verkligheten, nämligen lärarutbildarna, och inte refererar till ett personligt *vi* som står för *man* eller *folk i allmänhet*. Uppmaningen innehåller två kommunikationsformer innanför den interpersonella metafunktionen där både ett informativt erbjudande "Vi har velat erbjuda er..." och ett krav på att ge information "Berätta kort..." kombineras. Texturvalet visar flera förekomster av personliga pronomen i studerandesvaren; en sannolik förklaring på den ökade användningen av personliga pronomen kan alltså vara kursledarnas användning av *vi* i själva uppgiftsformuleringen.

Genom den textuella metafunktionen träder de element som är relevanta för sammanhanget i texten fram, såsom textkedjor, medieringsform och genre. Den tidigare nämnda ellips-strukturen kan också karaktäriseras som en realisering av tema-remastrukturen

i den textuella metafunktionen (Halliday 1994, 52–54; Halliday & Matthiessen 2014, 89). Som svar på uppmaningen ”Nämn kort...” läser vi upprepade gånger nominalfraser. En möjlig orsak till att några studerande väljer att svara med ofullständiga meningar är det implicita sammanhanget mellan fråga och svar; uppmaningen uttrycker redan vad som ska nämnas: ”dina två viktigaste insikter om kulturmöten”. Informationen uppfattas som känd och den studerande svarar bara med nominalfraser ”Att vara öppen för olikheter”, som i detta perspektiv har rema-platsen och visar tillbaka på den kända informationen (tema) i läraruppgiften.

Genom att synliggöra analysprocessen ovanför har vi prövat att närma oss den metodologiska utmaningen i att förstå de studerandes förståelsehorisonter genom en funktionell textanalys och på detta vis eftersträvat att förverkliga Ricoeurs hermeneutiska båge. I det följande och sista avsnittet diskuterar vi resultatens relevans utgående från studiens syfte.

Avslutande diskussion

I spännvidden mellan den hermeneutiska pelaren och den social-semiotiska pelaren har vi beskrivit och tolkat hur lärarstuderande formulerar sig om språk- och kultursensitivitet. Vi valde således två olika teoretiska ingångar.

Den hermeneutiska läsningen av materialet har gett oss möjlighet att säga någonting om hur de studerande positionerar sig till språk- och kultursensitiv undervisning och vilka perspektiv som framträder i deras reflektioner. De studerandes positionering kan beskrivas som både bevarande och utvidgande genom att de i sina yttranden å ena sidan bekräftar kurshelhetens innehåll och å andra sidan relaterar kursinnehållet till sig själva som utmanande i ett flerspråkigt och -kulturellt klassrum, alltså en tydlig utveckling mot ett professionellt lärarperspektiv.

Den funktionella textanalysen visar hur de studerande förhåller sig till innehållet i och förståelsen av kurshelheten (ideationell metafunktion), hur de ser sig själva i samspel med andra (interpersonell metafunktion) och hur dessa två funktioner uttrycks i meningsfulla betydelsehelheter (textuell metafunktion) (Halliday

1994; Halliday & Matthiessen 2014). Det är genomgående positiva yttranden om kulturmöten, som ofta kommer till uttryck genom verb som indikerar liberala, toleranta och politiskt korrekta inställningar. Bortsett från att kontexten kan ha betydelse för de studerandes val av ord, visar den ideationella läsningen att innehållet och betydelsen av kurshelheten uppfattas som givande och lärorik. Det är den interpersonella och textuella metafunktionen som avslöjar någonting om osäkerheten och utvecklingspotentialen hos de studerande. Yttrandena kan tolkas som att de studerande förminskar den egna rollen som blivande lärare på flera sätt. För det första kan marginaliseringen av studerandesubjektet indikera att de studerande inte ännu har utvecklat en tydlig läraridentitet; de så att säga gömmer sig bakom pronomenet *man* och nominalfraser. För det andra kan de förstärkande vardagliga modaladverbialen förstås som medvetandegörande av redan existerande förhållningssätt och således en tydlig positionering, men då mer som ansvarsfull medborgare än studerande och framtida lärare. Slutligen visar analysen av den interpersonella metafunktionen hur en asymmetrisk maktrelation initieras av att kurslärarna använder det personliga pronomenet *vi* i en av frågorna. Flera av de studerande svarar med pronomenet *jag* och placerar sig dessutom i en nationell kontext: "vanlig finländare". Ordvalet synliggör de studerandes positionering som subjektcentrerad och nationellt definierad i enlighet med den interpersonella och textuella metafunktionen. Analysen visar således på en inbyggd maktobalans, vilket understryker vikten av att variera reflektionsredskap och utvärderingsmetoder i lärarutbildningen.

I ljuset av den funktionella och hermeneutiska analysen avtecknas flera perspektiv på de studerandes insikter om den egna utvecklingen mot ett professionellt lärarskap. Som lärare in spe är de noviser i en kontext som utmanar deras professionella förväntningshorisont och betonar värdet av ämnesövergripande och helhetsskapande undervisning. Därtill artikulerar de studerande betydelsen av en undervisningspraxis som underlättar gränsöverskridande möten, så som studerandes besök till moské och ortodox kyrka.

Resultaten kan på så sätt legitimera studiens metodologiska val: att koppla samman funktionell textanalys med hermeneutiken.

Hallidays metafunktioner ger oss inblick i det empiriska materialets grammatiska strukturer och deras funktioner, medan hermeneutiken bidrar med att tolka de konkreta uttrycken i ett förståelseperspektiv. Vår metod är som tidigare nämnts inspirerad av Ricœurs hermeneutiska båge eftersom den är en kombination av djupgående textanalys och hermeneutisk läsning. Den möjliggör en helhetsförståelse för de studerandes växande professionalitet i relation till språk- och kultursensitivitet.

Studiens avsikt är att bidra till forskning som efterlyser en mer genomgående språk- och kultursensitiv beredskap hos blivande lärare (Lompart et al. 2023; Hellgren et.al. 2019; Hahl & Löfström 2016). Vi argumenterar för att grundförutsättningarna för att utveckla språk- och kultursensitivitet hos lärarstuderande inom Finlands svenskspråkiga utbildningskontext är goda. Då de studerandes individuella utgångspunkter varierar mycket innebär det att språk- och kultursensitiv undervisning behöver betonas kontinuerligt i lärarutbildningen och att möjligheterna till reflektion, perspektivbyte och fördjupning behöver erbjudas i olika fora och på varierande sätt för att de utbildningspolitiska målen om mångfald ska kunna nås (GLGU 2014, 21).

Även om studien har bidragit med ny kunskap om hur studerande reflekterat över språk- och kultursensitiv undervisning och dess praxis, är det uppenbart att en studie som den här inte kan avslutas utan att diskutera framtidens lärarutbildning. Baserat på resultaten i studien ser vi ett behov av fortsatt forskning kring hur lärarutbildningen genom ett stärkt deltagarperspektiv mer systematiskt kan följa upp de långvariga effekterna av undervisning i språk- och kultursensitivitet (jämför Council of Europe 2020; 2016). Således kan studien inspirera till fortsatt kursutvärdering och kursutveckling. Resultaten bidrar också till att forskningsbaserat diskutera nya tankesätt inom lärarutbildning som ska förbereda lärarstuderande för mötet med gränsöverskridande utmaningar i dagens flerkulturella klassrum.

Vår analys av kurshelheten är en fördjupning av en nationell satsning i Finland, förankrad i det nationella DivEd-projektet, som har strävat efter att främja en språk- och kultursensitiv verksamhetskultur hos lärare såväl i lärarutbildning, grundutbildning som gymnasieutbildning (DivEd u.å.). Satsningen har även fått

en fortsättning i internationella utvecklingsprojekt, till exempel EU-projektet Listiac som också betonar reflektionens kritiska roll i utvecklingen av professionell kunskapsbas och professionell identitet hos blivande lärare (Bergroth et al. 2022). Vår studies resultat om meningsskapande hos lärarstuderande kan därmed ha internationell relevans. Vi ser också potential för att använda Riccers bäge i fortsatt forskning som önskar förstå yttranden om verkligheten i en hermeneutisk kontext.

Litteratur

- Acquah, Emmanuel O. & Commins, Nancy L. (2013): "Pre-service teachers' beliefs and knowledge about multiculturalism", *European Journal of Teacher Education* 36(4), s. 445–463. <https://doi.org/10.1080/02619768.2013.787593>
- Acquah, Emmanuel O. & Commins, Nancy L. (2017): "Methods that matter in addressing cultural diversity with teacher candidate", *Teaching in Higher Education* 22(5), s. 501–518. <https://doi.org/10.1080/13562517.2016.1273217>
- Alasuutari, Hanna & Jokikokko, Katri (2010): "Intercultural Learning as a Precondition for More Inclusive Society and Schools", *Finnish Journal of Ethnicity and Migration* 5(3), s. 27–37.
- Alisaari, Jenni, & Heikkola, Leena Maria (2020): "Kielellisesti vastuullista pedagogiikkaa ja oppilaan tukemista: Suomalaisten opettajien käsityksiä kielen merkityksestä opetuksessa", *Kasvatust-lehti - Koulutuksen tutkimuslaitos* 51(4), s. 395–408. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202201148084>
- Alisaari, Jenni., Heikkola, Leena Maria, Commins, Nancy L. & Acquah, Emmanuel O. (2019): "Monolingual ideologies confronting multilingual realities. Finnish teachers' beliefs about linguistic diversity", *Teaching and Teacher Education* 80 (1), s. 48–58.
- Aro, Timo, Aro, Rasmus & Mäkelä, Iida (2020): *Väestöselvitys 2040: Ikäryhmäkohtaiset ja alueelliset väestöennusteet sekä uusien opiskelijoiden määrrien ennuste kaikilla koulutusasteilla Suomessa 2018–2040*. Helsingfors: Sitra.
- Barry, Nancy H. & Lechner, Judith V. (1995): "Preservice teachers' attitudes about and awareness of multicultural teaching

- and learning”, *Teaching and Teacher Education* 11(2), s. 149–161.
[https://doi.org/10.1016/0742-051X\(94\)00018-2](https://doi.org/10.1016/0742-051X(94)00018-2)
- Berg, Bruce L. & Lune, Howard (2012): *Qualitative research methods for the social sciences*. New Jersey: Pearson Education.
- Bergroth, Mari, Dražnik, Tjasa, Pepiot, Nathalie, van der Worp, Karin & Sierens, Sven (2022): *Linguistically sensitive teacher education: toolkit for reflection tasks and action research*. Doria [online].
<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022021018583> [hämtat 8.12.2022]
- Björklund, Mikaela & Björkgren, Mårten (2016): ”Some headmaster perspectives on cultures and beliefs in multicultural schools: a qualitative interview study”, *Journal of Religious Education* 64(1), s. 33–46. <https://doi.org/10.1007/s40839-016-0026-0>
- Björklund, Mikaela & Björklund, Siv (2021): ”Embracing Multilingualism in Teaching Practicum in Finland? DLC as a Tool for Uncovering Individual and Institutional Multilingualism”, *Dominant Language Constellations Approach in Education and Language Acquisition*, red. L. Aronin & E. Vetter. Cham: Springer, s. 131–150.
- Björklund, Mikaela, Björklund, Siv & Sjöholm, Kaj (2013): ”Multilingual Policies and Multilingual Education in the Nordic Countries”, *International Electronic Journal of Elementary Education* 6(1), s. 1–22.
- Council of Europe (2016): *Guide for the Development and Implementation of Curricula for Plurilingual and Intercultural Education*. Strasbourg: Council of Europe Publishing. Perlego [online]. [hämtat 8.12.2022]
- Council of Europe (2020): *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment – Companion volume*. Strasbourg: Council of Europe Publishing. Council of Europe [online] <https://www.coe.int/lang-cefr> [hämtat 8.12.2022]
- Derrida, Jacques (1982 [1972]): *Différance. Margins of Philosophy*. Chicago: The University of Chicago Press.
- DivEd. (u.å.): Diversity in Education, <https://dived.fi/sv/> [hämtat 8.12.2022]
- Dysthe, Olga (2001): ”Sosiokulturelle teoriperspektiv på kunnskap og læring”, *Dialog, samspel og læring*. red. O. Dysthe. Oslo: Abstrakt forlag AS.

- European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, (2017): *Preparing teachers for diversity: the role of initial teacher education: final report. Publications Office of the European Union [online]*. <https://data.europa.eu/doi/10.2766/637002> [hämtat 6.II.2022]
- Flyvbjerg, Bent (2010): "Fem misförståelser om casestudiet (Five Misunderstandings about Case-Study Research)", *Kvalitative metoder*, red. S. Brinkmann & L. Tanggaard. Köpenhamn: Hans Reitzels Forlag, s. 463–487.
- Gadamer, Hans-Georg (1990): *Wahrheit und Methode: Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*. Tübingen: Mohr.
- GLGU (2014): *Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.
- Gullberg, Tom, Björkgren, Märten & Björklund, Mikaela (2017): "Gränsöverskridande möten och demokratiska samtal", *Hyvän lähteillä – demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus opetustyössä*, red. P. Männistö, M. Rautiainen & L. Vanhanen-Nuutinen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, s. 96–101.
- Hahl, Kaisa & Löfstöm, Erika (2016): "Conceptualizing interculturality in multicultural teacher education", *Journal of Multicultural Discourses* 11(3), s. 300–314. <https://doi.org/10.1080/17447143.2015.1134544>
- Halliday, Michael (1994): *An Introduction to Functional Grammar* (2. ed.). London: Edward Arnold.
- Halliday, Michael & Matthiessen, Christian (2014): *Halliday's introduction to functional grammar* (4. ed.). London: Routledge.
- Hellgren, Jan, Silverström, Chris, Lepola, Laura, Forsman, Liselott & Slotte, Anna (2019): *Hur hanteras två- och flerspråkigheten i de svenskspråkiga skolorna? Resultat av en utvärdering i åk 1–6 läsåret 2017–2018. Nationella centret för utbildningsutvärdering [online]*. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020100883137> [hämtat 28.II.2022]
- Hsieh, Hsiu-Fang & Shannon, Sarah. E. (2005): "Three approaches to qualitative content analysis", *Qualitative Health Research* 15(9), s. 1277–1288.
- Karpava, Sviatlana, Björklund, Mikaela & Björklund, Siv (2023): "In Search of Dominant Language Constellations among Multilingual Young Adults in Cyprus and Finland: The Influence

- of Multiple Language Use and Practices on Linguistic Identity and Trajectories as Future Teachers”, *Policy and Practice for Multilingual Educational Settings. Comparisons across Contexts*, red. S. Björklund & M. Björklund. Bristol: Multilingual Matters, s. 121–146.
- Keengwe, Jared (2010): ”Fostering Cross Cultural Competence in Preservice Teachers Through Multicultural Education Experiences”, *Early Childhood Education Journal* 38(3), s. 197–204. <https://doi.org/10.1007/s10643-010-0401-5>
- Kimanen, Anu Leena, Alisaari, Jenni & Kallionieminen, Arto (2019): ”In-service and Pre-service Teachers’ Orientations to Linguistic, Cultural and Worldview Diversity”, *Journal of Teacher Education* 8(1), s. 35–54.
- Llompart, Júlia, Dražnik, Tjaša & Bergroth, Mari (2023): ”I am a Plurilingual Speaker, but can I Teach Plurilingual Speakers? Contradictions in Student Teacher Discourses on Plurilingualism in Spain, Slovenia and Finland”, *Policy and Practice for Multilingual Educational Settings. Comparisons across Contexts*, red. S. Björklund & M. Björklund. Bristol: Multilingual Matters, s. 95–120.
- Maagerø, Eva (1998): ”Hallidays funksjonelle grammatikk”, *Å skape mening med språk: en samling artikler av M.A. Halliday, R. Hasan, J.R. Martin*, red. K. L. Berge, P. Coppock & E. Maagerø. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Martin, Renee J. & Dagostino-Kalniz, Victoria (2015): ”Living Outside Their Heads: Assessing the Efficacy of a Multicultural Course on the Attitudes of Graduate Students in Teacher Education”, *Journal of Cultural Diversity* 22(2), s. 43–49.
- Mergler, Amanda, Carrington, Suzanne, Kimber, Megan & Bland, Derek (2016): ”Inclusive Values: Exploring the Perspectives of Pre-Service Teachers”, *Australian Journal of Teacher Education* 41(4), s. 20–38. <http://dx.doi.org/10.14221/ajte.2016v41n4.2>
- Ricœur, Paul (2001): ”Hva er en tekst? Å forstå og forklare”, *Hermeneutisk lesebok*, red. S. Lægereid & T. Skorgen. Oslo: Spartacus Forlag.
- Tønnesson, Johan L. (2004): *Tekst som partitur*. Oslo: Unipub.